

„Diszkriminatív” kisebbségi jog?

Gyorselemzés az anyanyelvi képességi vizsga-jegy opcionálissá tételéről

Az elmúlt hetek oktatással kapcsolatos közbeszédének fő témája az a miniszteri rendelet, amely a 9. osztályos felvételi esetében, bizonyos körülmények között, opcionálissá teszi az anyanyelvből szerzett vizsgajegy összmédiába való beszámítását. A rendelet nem újkeletű, hiszen az idei középiskolai felvételi módszertanát már tavaly leszögezték, azonban ennek tematizációjára eddig nem került sor. Jelen gyorselemzés a rendelet hosszú- és rövidtávú következményeit próbálja körüljárni.

A 2018-2019-es tanévben a középiskolai felvételi módszertanát a 4829/30.08.2018-es számú miniszteri rendelet¹ szabályozza. A kisebbségi oktatás szempontjából a rendelet 6. cikke bír különös jelentőséggel, ugyanis a nemzeti kisebbségek nyelvén tanuló diákok számára opcionálissá teszi az anyanyelvből szerzett vizsgajegy összmédiába való beszámítását. Az anyanyelvből szerzett érdemjegy törlésére – a médiában megjelent hírek alapján (!) – a felvételi úrlapon a megfelelő opció bejelölésével van a diáknak lehetősége. Fontos adalék, hogy ezen érdemjegy hiányában a diákok nem folytathatják kisebbségi nyelven tanulmányaikat. A kisebbségi oktatásért felelős államtitkár Krónikának adott nyilatkozata² szerint, az anyanyelvből szerzett jegy törlésének lehetőségét a német nyelvű iskolákba járó diákok szüleinek kezdeményezésére vezették be, akik diszkriminációnak tartották, hogy gyerekeik felvételi médiájába akkor is beleszámítják az anyanyelvből szerzett jegyet, ha tanulmányaikat nem német, hanem román nyelven akarják folytatni. A szülők kezdeményezésének és a német nyelvű oktatás helyzetének megértéséhez adalékkul szolgálhat az Evenimentul zilei napilap hasábjain megjelent cikk³, mely arról számol be, hogy a német kisebbségi oktatásban a tanórák több, mint fele nem német nyelven zajlik, mivel számos tantárgy esetében nincsenek megfelelően képzett németül tudó tanárok.

A rendeletre reagálva a kisebbségi oktatásszervezők felvilágosító kampányba kezdtek, lehetséges veszélynek tartva, hogy a bevezetett módosítás következtében magyar diákok kerülhetnek román oktatási nyelvű osztályba, ennek következtében pedig előfordulhat, hogy nem indulhatnak el magyar oktatási nyelvű osztályok az alacsony diáklétszám miatt.⁴ A felvételi adatlap figyelmes kitöltésére hívják fel a figyelmet, valamint arra, hogy az anyanyelvből – magyarból – szerzett jegy nem csökkenti, hanem növeli az összmédiát és a bejutási esélyt a kívánt osztályba.

Meglátásunk szerint az a forgatókönyv, hogy a magyar diákok akaratuk ellenére román osztályokba kerüljenek meglehetősen valószínűtlennek tűnik, hiszen a szabályzat alapján az anyanyelvből szerzett jegy figyelmen kívül hagyásához nem elégséges az adatlapon a megfelelő opció kiválasztása, a szülőknek egy erre irányuló kérést is mellékelniük kell. Más szóval az adatlap esetleges téves kitöltése nem vezet automatikusan ahhoz, hogy a diákok román osztályokba kerüljenek. A kérdés ilyen

¹ <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/204782>

² Bíró Blanka: Veszélyesen módosított felvételi: Kovács Irén államtitkár szerint német igény az anyanyelvi vizsgajegy „törlése.” *Krónika*, 2019. május 29. (<https://kronika.ro/erdelyi-hirek/modositott-felveteli-kovacs-iren-erzsebet-allamtitkar-szerint-a-magyar-nyolcadikosoknak-nem-erdekuk-az-uj-opcio-valasztasa>)

³ Cristina Vladu: Învăţământ în limba germană, cu profesori care n-o vorbesc. *Evenimentul Zilei*, 12 iulie 2017 (<https://evz.ro/invatamant-in-limba-germana-cu-profesori-care-n-o-vorbesc.html>)

⁴ Lásd például az RMP SZ honlapján megjelenő tájékoztatót: Anyanyelvi jegy nélkül nem felvételizhetnek magyar középiskolába a magyar nyolcadikosok! (<http://rmpsz.ro/hu/nd/705/anyanyelvi-jegy-nelkul-nem-felvetelizhetnek-magyar-kozepiskolaba-a-magyar-nyolcadikosok>)

leegyszerűsítő, mindössze rövid távú következményekre fókuszáló tematizálása ugyanakkor elfedi a rendeletnek a magyar kisebbségi oktatásra hosszú távon gyakorolt, sokkal realitásosabb és súlyosabb következményeit.

Az alábbiakban a rendelet következményeit megpróbáljuk mind a kisebbségi jogok természetéből adódó elvi, mind pedig oktatásszervezési és az osztálytermi oktatási stratégiák szempontjából vizsgálni.

Normatív, elvi szempontból a legfontosabb kihívás, hogy a probléma és annak megoldása két egymástól független elvet mos össze úgy, hogy a végkimenetelben a kisebbségi jog és a kisebbségi nyelvű oktatás húzza a rövidebbet. A kisebbségi nyelvű oktatás lényege, hogy a kisebbséghez tartozó diákok anyanyelvén történik, és ellentétben az élet más formális területeivel, ahol a többségi nyelv dominál, itt a kisebbségi nyelv számít jelöletlennek, magától értetődőnek. Más szóval a kisebbségi oktatási intézmény keretein belül az a normális és elfogadott, hogy minden – a vizsgákat is beleszámítva – ezen a nyelven zajlik. Ebből a szempontból rendkívül problémásnak tekinthető, hogy a német kisebbségi oktatás számára nem biztosított a román nyelv és irodalom kivül valamennyi tantárgy német nyelven való tanítása, tanulása. Mindazonáltal a német kisebbségi oktatás egyik sajátossága – a német egyszerre kisebbségi nyelv és világnyelv lévén –, hogy keretei között lényegesen magasabb azon más nemzetiségű diákok száma, akik nem német anyanyelvűek és kizárólag csak azért iratkoznak a német nyelvű iskolába, hogy az oktatás mellett egy idegen nyelvet is megtanuljanak. Ezek a diákok sok esetben beiratkozáskor nem uralják – vagy éppen egyáltalán nem beszélnek – a német nyelvet. Számukra, amennyiben nem németül terveznek továbbtanulni, a német nyelv és irodalom vizsga más román nyelven tanuló diákokhoz képest ténylegesen egy többlet-követelményt jelent. Ebből a szempontból a diszkrimináció megállapítása akár helyénvaló is lehetne, azonban a javasolt megoldás nem kezeli a problémát,⁵ ráadásul, a kisebbségi jogok szempontjából fölöttébb problémás a két elv egymásra tevődése. A rendelet egyik lényeges vonzata, hogy elfogadja és legitimálja azt a gyakorlatot, hogy a kisebbségi diákoknak fenntartott oktatást a többségi diákok igényeihez és elvárásaikhoz igazítsák. Bár ez a gyakorlat több területen (német oktatási hálózat, kisebbségi nyelvű fakultatív oktatás, stb.) már évek óta működik, mindeddig inkább hallgatólagosan engedélyezték, mint kivételt, de nem emelték a norma szintjére kormányrendelettel vagy egyéb jogszabállyal. Jelen módosítás viszont megkérdőjelezi az anyanyelvű oktatás mint kisebbségi jog magától értetődöttségét, ezzel még jobban intézményesítve a román és magyar nyelv közötti hierarchiát, a magyar nyelv kárára. Lényeges következménye továbbá, hogy a többségi érdeket világosan a kisebbségi diákok érdekei fölé helyezi, hiszen a magyar diákok hasonló helyzetben vannak akkor, amikor a román nyelv és irodalom jegy beszámít a felvételi eredményeikbe, nekik viszont nem kínál a rendelet választási lehetőséget. Ennek létjogosultságát azonban a minisztériumban senki nem kérdőjelezi meg, sőt mi több természetesen veszik a jogszerűségét. Hangsúlyoznunk kell, hogy az előbbi érvelés nem a román nyelv és irodalom vizsga szükségességét kérdőjelezi meg, hanem arra hívja fel a figyelmet, hogy a tanügyminisztérium kettős mércét alkalmaz a kisebbségi és többségi diákokkal szemben. Elismeri, hogy a többségi diákok felvételi eredményeit rontja a németből szerzett jegy, miközben ugyanezt elvitatja a román vizsga esetében a magyar diákoktól. Teszi ezt annak ellenére, hogy a román nyelv ugyanolyan idegennyelv a magyar diákok számára, mint a német a többségi diákoknak.

⁵ Erre számos, a jelenleginél jobb megoldást is lehetne találni, mint például a német nyelvű oktatást kisebbségi oktatási hálózatról való leválasztása, vagy a működéséhez szükséges alapvető feltételek (képzett, németül tudó tanárok, stb.) biztosítása.

Hogy a fenti kérdések nem hipotetikusak, jól példázza a fakultatív magyar oktatás helyzete. Egy, a Bálványos Intézet által készített átfogó jelentés⁶ kimutatta, hogy azokban az esetekben, ahol román diákok tömegesen jelennek meg, a magyar oktatás már nem kisebbségi jogként értelmeződik, hanem magyar idegennyelv-oktatásként, ami módosítja az oktatók nyelvtanítási stratégiáit is, és ezzel hozzájárul a két nyelv közötti aszimmetria növekedéséhez.

A két nyelv közötti aszimmetria növekedése, valamint a magyar nyelv másodrangúvá válása lehet az egyik hosszútávú gyakorlati következménye a jelen rendelkezésnek is. Azokon a magyar nyelvű oktatási helyszíneken, ahol nem magától értetődő, hogy minden diák magyarul folytatja középiskolai tanulmányait, a magyar nyelv presztízse jelentősen csorbulhat, hiszen azon diákok, akik nem szeretnék magyarul továbbtanulni, nem érdekeltek a sikeres magyar nyelv és irodalom képességi vizsgában. Ez azt jelentheti, hogy számukra – és a végzős osztályokban még inkább – a magyar nyelv és irodalom óra másodlagossá válik. Amennyiben ezek a diákok elérnek egy kritikus számot az osztályban, az akár alá is áshatja az óra menetét, és gyengítheti a magyar nyelv és irodalom óra hatékonyságát, egyben megnehezítve azon diákok jövőbeli esélyeit, akik viszont magyarul szeretnék továbbtanulni.

A fakultatív oktatás példáját figyelembe véve, ez egy igenis reális probléma, hiszen a tanárok – a rendszerbe bekerülő, a tanulásban és komolyabb tanterv követésében nem feltétlenül érdekelt diákok miatt – kénytelenek lazítani a követelményeken, melynek egyik direkt következménye a magyar nyelv presztízisének csökkenése és az esetleges nyelvvesztés.

Következtetés

A kisebbségi nyelv ilyen típusú opcionálissá tétele közép- vagy hosszú távon – főleg a szórványközösségekben – gyengítheti a magyar oktatást, és megerősíti azt az üzenetet, hogy az ő anyanyelvük másodlagos, kisebb funkcionális haszonnal bír. Azokban a helyzetekben, ahol az anyanyelvhasználat lehetősége amúgy is beszűkülőben van és az élet számos területén nem használható, az oktatási rendszerben a kisebbségi nyelv magától értetődöttségének ilyen megkérdőjelezése akár katasztrofális is lehet. Továbbá az esélyegyenlőség és kisebbségi jogok ilyen típusú szembeállítás gyengítheti az utóbbi legitimitását is, és megnyithatja a kaput a hasonló rendelkezések más területeken való bevezetése előtt is.

Készítette: Toró Tibor és Keszeg Erika, a Bálványos Intézet munkatársai

⁶ A jelentés szövege letölthető a következő címről: <http://balvanyos.org/wp-content/uploads/2019/06/Jelent%C3%A9s-Fakultat%C3%ADv-magyar-nyelvoktat%C3%A1s.pdf>

Kik vagyunk?

A Bálványos Intézet 2018-ban jött létre és egy olyan társadalomtudományi és közpolitikai kutatóműhely (think tank) kíván lenni, amely az erdélyi magyar közösség jövője szempontjából fontos, valamint nemzetpolitikailag releváns kérdésekre próbál tudományosan és közpolitikailag megalapozott válaszokat adni. Az Intézet keretében zajló adatgyűjtő, felmérő, kutató és elemző munka nyomán nyilvános kutatási jelentések, szociológiai tanulmányok, szakpolitikai elemzések, valamint a politikai döntéshozatal és civil érdekérvényesítési csoportok számára készített szakmai háttéranyagok születnek.

Az intézet részletes bemutatása, futó és lezárt kutatásai elérhetőek a <http://balvanyos.org/> honlapon.

Tetszik az elemzés? Vannak még megjegyzései, ötletei arra vonatkozólag, hogy hogyan lehetne rajta javítani? Írjon nekünk a balvanyosinstitute@gmail.com emailcímre.
